

ШАХСГА ХОС ҲИС-ТУЙҒУЛАРДА ТАСНИФ МАСАЛАЛАРИ

Кадиров Шерзодбек Абдукахорович

Фарғона давлат университети, Лингвистика (инглиз тили)
йўналиши, 2-босқич магистранти

Мирзайева Дилшода Икромжоновна

Фарғона давлат университети, Чет тиллари факултети, Инглиз
тили кафедраси, ф.ф.ф.д PhD

Бектошев С.Ш.

Фарғона давлат университети, ф.ф.н доцент

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- Aprel 2023 yil

Ma'qullandi: 28-Aprel 2023 yil

Nashr qilindi: 04-May 2023 yil

KEY WORDS

когнитив тилшунослик,
генератив грамматика,
функционал стиллар, хулқ-
атвор, эмпирикликга
менталитет, когнитив
психология, когнитив фан.

ABSTRACT

Мазкур мақолада биз шахсга хос ҳис-туйғуларда тасниф масалалари таҳлилни амалга оширамиз ва мулоҳазаларимизни баён қиламиз.

Ҳар бир этник муҳитда мулоқотнинг ўзига хос хусусиятлари бор. Гарчи Шарқда мулоқот жараёнида, ижтимоий ва маданий ҳаётнинг барча соҳаларида бўлгани каби оврўпалашиш кучаяётган бўлса-да, этник ўзига хосликларнинг ҳар қандай ташқи куч таъсирида ҳам дарз кетмайдиган мустаҳкам қатламлари мавжуд.

Этномаданий мулоқот қадриятлар пойдевори устига қурилади. Минг-минг йиллардан бери турмуш ўртоғи ёки ота-онасини сизлашга одатланган ўзбек миллати учун европа мулоқот маданияти ҳавас бўла олмайди. Этномаданий мулоқот фарқлари нафақат сўз қўллашда, балки паралингвистик воситалардан фойдаланишда ҳам яққол сезилиб туради. Бошни горизантал ҳолатда қимирлатиш асосидаги фикр ҳеч қачон вертикал ҳолатдаги ҳаракатлантиришга алмаштирилмаганлиги каби, кучоқлашиб кўришиш бош уриштиришга ўрнини бўшатиб бермайди. Этник фарқлар маданиятда йўқолиб кетмаганлиги каби, мулоқотда ҳам одоб асосидаги нутқий бирликлар, муайян миллат ёки этносга хос стереотиплар асосидаги мулоқот қолиплари ўз соҳиблари каби сақланиб қолаверади. Албатта, бунинг кафолати миллий тилнинг, этник лисоннинг сақланиб қолишидир.

Мулоқот мураккаб антропоцентрик жараён бўлиб, унда инсон омили етакчилик қилади. Бироқ инсон нутқий вазият ва шароитни, макон ва замонни, тингловчининг хусусиятлари ва ҳолатини ҳам инобатга олмасдан, бу омиллар билан ҳисоблашмасдан ўз коммуникатив мақсадини амалга ошириши қийин.

Мулоқот жараёнининг у ёки бу аспекти роман-герман тиллари мисолида П.Грайс, Дж.Р.Серль, Д.Франк Т.А.Дейк Ван, И.М.Кобозева кабийирик олимлар томонидан тадқиқ қилинган бўлса, рус тилшунослигида С.Д.Кацнельсон, А.А.Леонтьев, Л.В.Щерба, Н.Д.Арутюнова, В.В.Богданов, Н.И.Формановская, А.А.Акишина, М.С.Каган, Л.П.Крысин, А.М.Бушуй; ўзбек тилшунослигида С.Иброхимов, Р.Қўнғуров, И.Қўчқортоев, Ғ.Абдурахмонов, Т.А.Бушуй, Ш.Сафаров, Ш.Искандарова, С.Мўминов, Б.Раҳматуллаева, М.Камолова, Р.М.Авезджанова, Д.Тешабоева, З.Х.Утешева кабилар ҳам ҳодисанинг у ёки бу томонини тадқиқ қилишган. Қайд этилган ишларда тадқиқотнинг ўрганиш объекти лисоний тизимдан ташқаридан олинган ва уларни кўпроқ лингвистик эмас, балки прагматик характердаги ишлар сифатида қараш лозим.

Ҳар бир инсон ўз мулоқот фаолиятида қовун туширмасликка қанчалик уринмасин, хатолардан холи бўлиши даргумон. Шу боисдан таълим-тарбия (ўзўзини тарбиялаш ҳам) вазифалари зиммасида ана шу хатолардан сақланиш, ўзаро мулоқот фаолиятида хатоликларнинг олдини олишга доир умумий тавсиялар ишлаб чиқиш, тўғри мулоқот стратегиясини танлашда ички ишонч ҳамда малака ва кўникмаларни шакллантириш туради. Бу айниқса, расмий ва ишбилармонлар учрашувларида, хизматчиликда, тадбир ва маросимларда алоҳида аҳамиятга эга. Масалан, америкалик ишбилармон ёки расмий вакил музокарадан сўнг эркин бўлишга қулайлик учун оёқларининг бирини иккинчисининг устига қўйиб ўтиришга одатланган. Бироқ бу ҳолатни беписандлик деб билган япон ишбилармони ҳатто қўлга киритилган келишувдан воз кечиши мумкин. Япон миллий-руҳий стереотипик тизимида бундай ҳолат йўқ.

Мулоқот формулалари йўл ҳаракат қоидаларидан-да қатъийлиги билан характерланади. Зеро, йўл қоидасини бузиб, автомобиллар билан тирбанд йўлдан ҳеч кимга зиён бермасдан ва ҳеч нарса йўқотмасдан эсон-омон ўтиб кетиш мумкин. Бироқ мулоқот формуласини бузиш ҳурмат-этиборнинг йўқолишига олиб келиши мумкин. Мулоқот маданияти даражасини кўрсатувчи асосий омиллардан бири сўзлашувчиларнинг ўзаро муносабатини белгилайдиган ички маданияти бўлса, иккинчиси нутқ одобига риоя қилиш, пардали ифодаларни қўллаш асосида ўз коммуникатив мақсадига эришиш, тилнинг миллий ментал муҳит билан боғлиқ ҳолда шаклланидиган ва ривожланидиган, дунёдаги барча тилларда тасвирнинг нозик ва юмшоқ, нафосат ва латофатини таъминлайдиган эвфемик воситалардан унумли фойдаланишида ҳам намоён бўлади.

Мулоқот жонли ва динамик система бўлиб, унинг таркиби ва қурилиш структураси гетерогенлик хусусияти билан характерланади. Юқорида таъкидланганидек, мураккаб жараёнлар шу жараёнларни ташкил этувчи компонентлараро муносабатларнинг мураккаблиги билан боғлиқ. Мулоқот системасини махсус тадқиқ қилган тадқиқотчи Г.Тоированинг таъкидлашича, нутқий мулоқотни оддийгина нутқдан – лисоний имкониятларнинг муайян моддий шаклда воқеланишидан – фарқловчи муҳим омил сифатида нутқий мулоқотнинг мураккаблигини ва унинг лисоний (вербал ва новербал) ва нолисоний (этик, эстетик, этнографик ва ҳ.) таркибий қисмларнинг ўзаро уйғунлашувидан иборат бўлган прагматик, ситуатив системадан иборатлигини кўрсатиш мумкиндир. Нутқ бирлиги шу прагматик, оний системанинг таркибий қисмларидан бири мавқеида қолади. Бу мураккаб, нисбатан ситуатив – қисқа ва муайян

бир даврда ўрин оладиган ситуатив прагматик тизим бўлишга қарамай, ўзига хос босқичларга эгадир. Бунда сўзловчи ва тингловчи босқичлари бирмунча фарқланади.

Адабиётлар:

1. A'zamjonovna, Y. S., & Murotovna, K. M. (2023). Second Language Acquisition. Miasto Przyszłości, 31, 5-8.
2. Шокиров, Ш. И., & Юсупова, С. А. (2023). Инглиз Тилида "Poison-Захар" Концептининг Семантик Хусусиятлари. Miasto Przyszłości, 31, 241-245.
3. A'zamjonovna, Y. S. (2023). PHRASEOLOGICAL ISSUES IN MODERN LINGUISTICS. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(6), 158-161.
4. A'zamjonovna, Y. S., & Akmaljonovna, N. X. (2023). USE OF SPORTS TERMS IN LINGUISTICS. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(6), 162-164.
5. A'zamjonovna, Y. S., & Akmalidinovna, K. M. (2023). Sources of Technical Terminology. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS, 2(1), 37-40.
6. A'zamjonovna, Y. S., & Odiljon qizi, Q. M. . (2022). Internetga Oid Terminlarni Ingliz Tilidan Rus Va O'zbek Tillariga Tarjima Qilish Xususiyatlari. MiastoPrzyszłości, 30, 252-254.
7. A'zamjonovna, Y. S. (2022). LINGUISTIC AND SOCIAL FEATURES OF SLANG. Scientific Impulse, 1(5), 1789-1793.
8. Andreyevna, P. K., A'zamjonovna, Y. S., & Faxriddinovich, U. F. (2022). MEDIA DISCOURSE FEATURES. Scientific Impulse, 1(3), 561-565.
9. Sabohatxon, Y., Zilolaxon, T. Y., & Shaxlo, Y. L. (2022). EXPRESSION OF METAPHOR IN DIFFERENT SYSTEM LANGUAGES. RESEARCH AND EDUCATION, 1(2), 209-212.
10. Yusupova, S. (2022). ИЖТИМОЙ ГУРУХЛАРДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ ИФОДАЛАШ. Science and innovation, 1(B5), 350-352.
11. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИ ТИПОЛОГИЯСИДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS" (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).